

Канстанцінава, Фёдарова, Сазонава, Фядотава). Прасторавы код культуры прадстаўляюць “адтапанімныя прозвішчы, утвораныя ад назваў геаграфічных аб’ектаў” [1, с. 79] з дапамогай фарманта -скі (Вершылоўскі, Лонскі). Прыродны код, на нашу думку модна падзяліць на анімалістычны (Коршун, Собаль, Баброва, Шчаглова, Арлоў, Селязень, Кукушкіна), фларыстычны (Яблакаў, Вінаградава). Адзінкавымі прыкладамі прозвішчаў можна дапоўніць саматычны код, які рэпрэзентуе часткі цела чалавека (Галавач, Кадукоў), гастронамічны (Кісель).

Безумоўна, невялікая выбарка прааналізаваных прозвішчаў (70 адзінак), не дазволіла вызначыць іншыя культурныя коды, рэпрэзентаваныя ў прозвішчах. Напрыклад, колькасны код (Траццяк, Пяткевіч); касмаганічны (Зорчкін); часавы (Вячэрні); прадметны (Малаткоў, Ручкін); прыродна-ландшафтны (Падгорскі, Беражкоў, Рэчкін); архітэктурны (Масткоў); код адзення (Лапцеў, Сапагоў, Брыль), геаметрычны (Круглоў) і г.д.

Заклучэнне. Трэба адзначыць, што значную частку прозвішчаў складаюць прозвішчы, утвораныя ад рамёстваў і прафесій (Кавальчук, Бондар, Піваварчык і інш.). Між тым, лінгвісты, якія распрацоўваюць віды культурных кодаў, абапіраюцца найперш на матэрыял фразеалогіі, парэміялогіі, мастацкай літаратуры і не выдзяляюць культурны код ‘рамёствы, прафесіі’. Такім чынам, яскрава бачна, што разнастайны моўны матэрыял дазволіць павялічыць колькасць культурных кодаў, якія магчыма выдзеліць і апісаць. Наша даследаванне можна працягнуць, прымяніўшы колькасны метада, што дазволіць выявіць найбольш пашыраныя культурныя коды, рэпрэзентаваныя ў прозвішчах жыхароў Віцебшчыны.

1. Беларуская антрапанімія : вучэб. дапам. для студ. выш. навуч. устаноў па філалагічных спец. / Г.М. Мезенка, Г.М. Дзеравага, В.М. Ляшкевіч, Г.К. Семянькова [наук. рэд. Г.М. Мезенка]. – Віцебск, ВДУ імя П. М. Машэрава, 2009. – 254 с.

2. Березович, Е.Л. Язык и традиционная культура: Этнолингвистические исследования / Е.Л. Березович. – Москва: Индрик, 2007. – 600 с.

3. Ковшова, М.Л. Лингвокультурологический метод во фразеологии: Коды лингвокультуры. Изд. 3-е. – Москва: ЛЕНАНД, 2016. – 456 с.

4. Красных, В.В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология. / В.В. Красных. – Москва : Гнозис, 2002. — 284 с

5. Маслова, В.А. Коды лингвокультуры : учеб. пособие / В.А. Маслова, М.В. Пименова. – 3-е изд., стер. – Москва: Флинта : Наука, 2018. – 180 с.

АСАБЛІВАСЦІ ГУКАВОЙ АРГАНІЗАЦЫІ КВАНТЭМАЎ І ЗНОМАЎ АЛЕСЯ РАЗАНАВА

Барысевіч Я.В.,

студэнтка 3 курса ВДУ імя П.М. Машэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь

Навуковы кіраўнік – Семянькова Г.К., канд. філал. навук, дацэнт

Алесь Разанаў – паэт-наватар, чыя інтэлектуальная творчасць уражвае глыбінёй думкі, сэнсу. Ён не абмяжоўваўся толькі традыцыйнымі формамі вершаскладання, а быў у пошуку новых, да якіх адносяцца вершаказы, зномы, квантэмы. Т.А. Ціхановіч адзначае, што ўвага даследчыкаў найменш засяроджана на вывучэнні квантэмаў, зномаў, вершаказаў Алеся Разанава [5]. Гэта і абумоўлівае *актуальнасць* абранай намі тэмы. Гукапіс – аб’ект даследавання не толькі літаратуразнаўства, але і мовазнаўства. У апошні час увага лінгвістаў скіравана на аналізе фонасемантыкі мастацкага тэксту, пры гэтым даследуюцца суадносіны паміж гукам і сэнсам, праводзіцца семантычная інтэрпрэтацыя гукавых з’яў. Сам Алесь Разанаў падкрэслівае ў адной са сваіх зном, што “гук – электрон верша” [3, с. 223].

Мэта артыкула – вылучэнне і апісанне істотных рыс гукавой арганізацыі квантэм і зномаў у творчасці Алеся Разанава.

Матэрыял і метады. Матэрыялам для даследавання з’яўляюцца творы Алеся Разанава са зборнікаў “Вастрыё стралы” [2], “Паляванне ў райскай даліне” [3]. У працэсе аналізу былі выкарыставаны апісальны і супастаўляльны метады.

Вынікі і іх абмеркаванне. Сярод даследчыкаў творчасці Алеся Разанава няма адзінага меркавання наконт таго, да праявінай ці да лірычнай формы варта аднесці яго творы. Мы будзем прытрымлівацца пункту гледжання Т.А. Аляшкевіч, якая лічыць, што гэта паэтычныя творы [1]. Кожны літаратурны жанр мае свае адметныя сродкі стварэння экспрэсіўнасці, у тым ліку і гукавыя, таму, на нашу думку, нельга лічыць творы паэта выключна праявічнымі.

Тэрмін “квантэма” паходзіць ад слова “квант”, якое абазначае ‘найменшая колькасць якой-небудзь энергіі’ [4, с. 675]. Квантэма – паэтычны твор, які складаецца з 3-6 радкоў, у ім з дапамогай мінімуму слоў аўтар перадае максімум сэнсу. Квантэмы не маюць сінтаксічнага афармлення, кампазіцыі. У кожным радку сваё семантычнае значэнне, не звязанае са значэннем іншага, напрыклад, “адлюстраванні множацца / мажлівы / серп на мяжы” [2, с. 122]. Разледзім некаторыя прыклады гукапісу ў квантэмах.

У квантэме “руіны запарушваюцца / рунь / уваскрашае руны / неба блізка” [2, с. 120] ярка выражаны алітарацыя і асананс. Дрыжачы [р] стварае ўяўленне зацерашэння, а лабіялізаваны [у] – гул, які чутны на небе. Гукаспалучэнне [ру] у пачатку радкоў утварае фанетычную анафару, з дапамогай якой аўтар перадае водгукі рэха.

У прыкладзе “празрысты цень / праз цела нацянькі / страла спявае” [2, с. 124] Алесь Разанаў выкарыстоўвае аксюмаран (празрысты цень), скіроўвае ўвагу менавіта на гэты радок, па-наватарску раскрывае лексічныя і гукавыя магчымасці слоў. Язычны [ц’] стварае адчуванне цішыні, праз якую імкліва ляціць страла.

У радках “пярэчаць рэчы / гіну ў гліну / твар / навыварат” [2, с. 122] назіраецца парная сувязь паміж словамі *пярэчаць – рэчы, гіну – гліну, твар – навыварат*, якія семантычна не звязаны, аднак фанетычна адно слова ўключае ў сябе частку іншага, тым самым ствараючы ўнутраную рыфму.

У прыкладзе “над межамі імжа / спажытак кажа / каменням мякка / манекен чужы” [2, с. 124] алітарацыя [ж] перадае ціхі шум імглы, які стварае гукавую карціну квантэмы з першага радка. Санорны [м] надае пшчотнасць, плаўнасць фразе, што падкрэсліваецца аксюмаранам “каменням мякка”.

У радках “прадонне з крыку / ноч у дні – / крумкач / трымаецца ў руцэ / галінка лёсу” [2, с. 128] алітарацыя язычных [к], [р] перадае гукаперайманні крумкача.

З дапамогай алітарацыі Алесь Разанаў перадае звонкія гукі гарэзлівых дзяцей у прыкладзе “ў садзе дрэвы / дзверы дзесьці / дзеці / шукаюць асалоду / звер услед” [2, с. 126].

Т.А. Аляшкевіч у манаграфіі “Фонасемантыка паэтычнага твора Алеся Разанава” адзначае, што квантэмы маюць метасемантычны статус, дзе семантыка замацоўваецца за пэўным гукам [1]. Нельга не пагадзіцца з выказанай думкай даследчыцы, бо квантэмы бясфабульныя.

Зномы, або філасафемы (ад грэч. “зно” – мысленчая рэчаіснасць) – творы філасофскага зместу, у якіх раскрываецца аўтарская думка. У іх прыводзяцца глыбокія аўтарскія развагі пра мастацтва, паэзію, літаратурныя жанры і інш. У адрозненне ад квантэм, зномы маюць кампазіцыю і сінтаксічную аформленасць. Разледзім некаторыя прыклады гукапісу ў зномах.

У зноме “Няспелыя яблыкі нельга адасобіць ад дрэва: яны яшчэ драўляныя. Гэтаксама і творы: “няспелыя” – яны не могуць займець сваёй самастойнасці, не могуць адлучыцца ад паперы” [3, с. 207] асананс [а] надае сказам мілагучнасць, гармонію, напеўнасць.

У некаторых зномах Алесь Разанаў адзначае: “Гукапіс – у рэху, рытм – у рэху, твор арганізуецца р э х а ю ч ы” [3, с. 198], “Верш значны не гукам, які чуваць, пакуль

верш чытаецца, а сваім рэхам, якое ён утварае, калі адгучыць” [3, с. 175]. У гэтым жанры гукі не вельмі проста семантызаваць, яны хутчэй ствараюць рэха: “Верш праяўляецца як водгук, ён моцны моцай водгуку. Паэт гаворыць адгукаючыся: ён мае ўласцівасць, здольнасць, радарнасць чуць тое, што іншых прамінае, не кранаючы” [3, с. 202]. У прыкладзе назіраецца алітарацыя [ц], [ц’]. Частка “гук” у розных словах засяроджвае на іх увагу, з’яўляецца ключавым словам фразы, стварае ўнутраную рыфму.

У радках “Вобраз, як шыбіна ў акне: калі празрыстая – не заўважаецца, калі заўважаецца – не празрыстая. У мастацтве асноўнае не сам вобраз, а яго здольнасць быць празрыстым, прапускаць праз сябе тое, чым ён сам не з’яўляецца, быць “праз-вобразам” [3, с. 275] і “Мовы мяжуюць не як плоскасці, а ўзаемапранікаючыся сваімі пазамі і выступамі, як растапыраныя пальцы рук. Яны дапаўняюцца і тлумачацца адна адной” [3, с. 206] зубныя [з], [с] перадаюць гук свісту, а губны [п] – сутыкненне супярэчнасцяў. Аднак у прыведзеных вышэй зномах алітарацыя выконвае хутчэй рытма- і формастваральную функцыі.

Заклучэнне. Такім чынам, аналіз фанетычных асаблівасцей квантэмаў і зномаў Алеся Разанава выявіў наступнае: гукапіс найбольш ярка і выразна прадстаўлены ў квантэмах. У іх назіраецца дыфузія семантыкі і гукаў, што праяўляецца ў выкарыстанні гукапісу, фанетычнай анафары, унутранай рыфмы. Зномы акцэнтуюць увагу на філасофскім змесце, гукавы ж бок твора адыходзіць на другі план.

1. Аляшкевіч, Т.А. Фонасемантыка паэтычнага твора Алеся Разанава : [манаграфія] / Т.А. Аляшкевіч. – Мінск : Бел. навука, 2014. – 161 с.
2. Разанаў, А. Вастрыё стралы : Версэты, паэтыч. Мініяцюры / А. Разанаў. – Мн.: Маст. літ., 1988. – 159 с.
3. Разанаў, А. Паляванне ў райскай даліне: Версэты. Паэмы. Пункціры. Вершаказы. З Вяліміра Хлебнікава. Зномы / А. Разанаў. – Мн.: Маст. літ., 1995. – 287 с.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы: У 5-ці т. Т. 2. Г – К. – Мн.: Галоўная рэдакцыя Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1978. – 765 с.
5. Ціхановіч, Т.А. Жанры-наватворы: вершаказы ў творчасці А. Разанава / Т.А. Ціхановіч // Русская и белорусская литературы на рубеже XX–XXI вв.: сборник научных статей. В 2 ч. Ч. 2 / редкол.: С.Я. Гончарова-Грабовская (отв. ред.) [и др.]. – Мн.: РИВШ, 2007. – С. 45 – 50.

ГРАММАТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С КОМПОНЕНТОМ ТОПОНИМОМ

Бондаренко А.И.,

студентка 5 курса ВГУ имени П.М. Машерова, г. Витебск, Республика Беларусь
Научный руководитель – Зайцева Е.А., ст. преподаватель

Словарный фонд любого языка включает в себя не только отдельные слова, но и устойчивые словосочетания, которые являются средством выражения определенных знаний. К такого рода устойчивым словосочетаниям в первую очередь относятся фразеологизмы (или поговорки) – языковые единицы, обладающие национально-культурной спецификой. Поговорки являются ценным источником изучения сознания народа, достоинством каждого языка, в них заключается оценка жизни и многолетнее наблюдения народного ума. Детальное исследование топонимических фразеологизмов позволит определить доминирующие тенденции и специфику развития современного английского языка, а также выявить специфические национально-культурные черты представителей англоязычной лингвокультуры.

Цель данного исследования – определить основные грамматические особенности фразеологизмов с топонимическими элементами.

Материал и методы. Для выявления грамматических особенностей топонимов в составе фразеологических единиц мы руководствовались структурно-грамматическим и сопоставительным методами. Основу нашей классификации составляют общеграмма-